

Uda honetan Errumanian ibili naiz oporretan hango bazterrak eta jendeak ezagutuz. Ustekabean ikasi dut han ere izan zela alemaniar gutxiengoa, nazio eslaboetan bezala. Transilvanian, Drakula Kontearen herrialdean, egon zen gutxiengo hori, eta aldameneko estatuetan ez bezala, II. Mundu Gerraren ostean ez zituzten bertatik egotzi. Aitzitik, bertan jarraitu zuten harik eta Berlingo hamesiaren eraispenak eta bi Alemanien bat egiteak alemaniar pasapor-tea eskura jarri zien arte. Tentaldi gozoegia: orduan, alde egin zuten gehienek, zortzi mendeko historiari amaiera emanaz. Garai bateko 200.000 lagunetatik egungo 25.000 lagun ingururaino urritu da komunitatea. Zortzi mende, 25.000 lagun 20 milioi errumaniar artean, Alemaniatic 1.000 kilometroz urrundurik eta nola eutsi hizkuntzari...!

Ondorengo hilabeteetan ezin izan dut saihestu behin eta berriz kopuru horien inguruko gogoeta. Ez eta gure egoerarekiko erkaketa ere. Eta zinez ez gara euskaldunak bertatik irudi ederreko jalgitzen. «Gure» diasporari begiratu orduko ikusten da zeinen erraz galdu ohi duen euskaldunak euskara atzerrira joandakoan. Zorioneko salbuespenik badago ere, horixe dira: salbuespenak. Gehiengoa lozoro axolagabe gozoak hartu du erdararen magalean. Horixe da tarteka ETBk erakusten digun eta askok familia ingurutik ezagutzen dugun errealitate negargarria. Bestetik, hain urruti joan gabe, etxean bertan ere gertatu zaigu eta neurri batean oraindik ere gertatzen zaigu lozorro gozoaren eta euskara galtzearen kontu bera. Zertan gara ezberdin Errumaniako alemanak eta euskaldunak?

Hiru gauzatan ikusten dut nik haien arrakastaren oinarria:

1. Hizkuntza dute komunitatearen ardatza. Haiiek ez dute ezagutzen alemanez hitz egin gabe alemana izateko modurik.

2. Gotortuta bizi dira. Komunitate txikia dira baina harreman sare sendo eta sarrikoa, bai haien artekoa, bai

eta Alemaniar Estatuarekikoa ere. Ez dira errumaniaren artean disolbatzen.

3. Harro daude haien nortasunaz, arrazoi sentimental eta objektiboak medio.

Lehenengoari dagokionez, prentsa aurrean agertu da berriki EAEko Kultura Planak euskara ardatz izango duen eta aniztasuna aintzat hartuko duen herritartasun proiektua proposatzen duela datozen urteetarako. Helmugatik oso urrun gauden arren, behingoz ongi bideraturik goazela esango nuke.

Gotortzeari buruz, berriz, ezin da noski errezeta bakarra eman gurean dauden hainbat egoera soziolinguistikotarako, baina euskaldunen arteko harreman sareak trinkotzearen kontua gero eta gehiago aipatzen da azken honetan. Pentsa dezagun, bada, aurrekoan bezala, bide onean barrena gabiltzala.

Aitzitik, hirugarren puntuak bai merezi duela aztertzea. Eta ez diot hau orain lerro hauetan egiten saiaturiko naizen azterketa xumeagatik. Askok eta ikuspuntu anitzetatik egindako azterketa ugari behar ditu gai horrek, horretan baitatza nagusiki euskararen etorkizuna.

Itzul gaitezen Errumaniako alemanen artera eta ikus dezagun zertan oinarritzen den haien harrotasuna. Dena den, hasi aurretik ohar bat: kontua ez da orain aipaturiko direnak zenbateraino diren egia edo gezur historiko, baikik eta haiek egiazkotzat hartzen dituztela eta bertan erakitzen dutela haien harrotasuna.

Historiari dagokionez, aleman hauek XII. mende inguruan hasi ziren bertaratzen, Gurutzadetako zaldunek bidean eraikitako gotorleku harresituen babesean. Aurrena zaldunek harresiak eraikiarazi zituzten, gero monjeek espamu hartan eliza eginarazi, eta azkenik baserritar kolonoak heltzen ziren bertako lurak lantzeko. Aleman hauen arabera garai hartan bertan ez zen errumaniar edo eslaborik bizi, turkoen beldurrez lurraldea hutsik geratu baitzen. Geroztik eta beste lauzpabost mendeetan zehar gero eta ugariago bilakatu ziren, nekazaritza teknika aurreratuak baliatuz beste inork baino etekin hobea ateratzen baitzioten lurrari. Nekazaritzan ez ezik, trebeenak omen

ziren eraikuntzan, zurgintzan eta ofizio guztietan. Gaur egun oraindik kolono haiek eraikitako etxe eta elizak dira Errumania osoan aurki daitezkeen eraikuntza zahar bakar-rak, bikain eginak izaki luzaroan iraun baitute. Eta diotenez, bertako erregeak honelako kolono gehiago erakartzen saiatzen ziren, etekin handiagotik zerga bilketa handiagoa eskuratzen zutelako.

Soziologiari dagokionez, alemaniar gutxiengoak elite izaera du; trebezia, lanaren beldurrik eza eta ongi egindako lana dira haien balio ideologiko nagusiak, eta aberats eta handikirik ez da falta haien artean.

Zaletasuna eta estatusa

Lehenago ere idatzia dut, etorkizunean, euskaldun elebakarren ezean, elebidunak euskaltzale diren heinean iraungo duela euskarak, eta etnizitateak eta indar demografikoak huts egin ondoren, euskaltzaletasuna euskararen estatusaren arabera izango dela. Esaldi hauek definitzen dituzte etorkizuneko bi erronka nagusiak: elebidunak euskaltzalezea eta euskararen estatusa goratzea.

Euskaltzaletzeari euskalduntzeari adina garrantzi eman behar zaio hezkuntza sisteman. Bai eta hezkuntza sistematik kanpo ere beste hainbat arlotan. Baina argi dago Argitxok ezin duela lan guztia egin. Haurtzaroan euskararen aldeko sentimendu baikorrak sorraraztea ezinbestekoa bada ere, haurtzaroz at garatzen da bizitzaren zati garrantzitsuena, eta hor osatu behar dira lanak. Haurtzaroan eskolako gelan Argitxok egin dezakeen lana aldagai batek bakarrik burutu dezake eraginkortasunez haurtzaroz eta eskolako gelaz kanpo: hizkuntzaren estatusak.

Aurrekoan nioen estatusak bi zutoin dituela: beharrezkotasuna eta prestigioa. Azkenaren inguruan jardun nahi dut Errumaniako bizipenak aitzakiatzat hartuta, izan ere prestigioa jo baitaiteke haien arrakastaren oinarritzko arrazoitzat.

Herri baten indarra eta aberastasuna harrotasun nazionalaren ezinbesteko osagai nagusiak dira. Hori bezain

sinplea izan ohi da errealitatea, hango eta hemengo mi-toak gorabehera. Denok dugu gustuko herri indartsu eta aberatseko kide izatea, denok harrotzen gara horretaz. Eta denok dugu joera atzerriko magalean lokartzeko guretik goseak bultzatuta jalgi behar izan dugunean. Egia tristea militantziaren idealismotik eta atxikimendutik ikusita, baina egia. Egia tristea ikuspegi mitiko eta erromantikoen zaleentzat, baina egia.

Horregatik hasten dira euskaraz idazten ekonomiko-ki Euskal Herriaren urre-aroa izan den XVI. mendean, eta horregatik ihartzen da euskara emigranteen ezpainetan Argentinan lehorreratu orduko XX. mende hasieran. Horregatik gertatzen dira guztion gogoan dauden gure inguru hurbileko hainbat eta hainbat leialtasun eta desleialtasun. Alferrik da horren inguruan gehiegi luzatzea: horrela dira gauzak, eta errealitate hori datu bezala aintzat hartzea ezinbestekoa da euskalgintzan eta euskararen garapenaren erronkan dabilen edonorentzat.

Honainokoak, honela esanda, inor gutxik ukatuko dituelakoan nago. Adostasunez onartzeko modukoak dira. Baina egin ditzagun, ideia horri jarraiki, gaurko egoerari aplikatu dakizkiokeen zenbait galdera gordin: zenbat enpresaburu dago euskalgintzan? Zenbat euskaltzale enpresaburu artean? Zenbat handiki euskaltzale dago (handiki euskaltzale, ez euskaltzale handiki)? Zenbat aberats euskaltzale? Zenbat euskaltzalek onartuko lukete gaur aldamenean aberats handiki euskaltzalea hizkuntzaren alde elkarrekin lan egiteko? Katalunian handiki eta aberats katalanzaleak baldin badaude zergatik ez beste hainbeste gure artean? Egiten al dugu zerbait horiek erakartzeko? Eta uxatzeko?

Enpresaburu artean euskaltzale agertzeak eta euskaltzaleen artean enpresaburu agertzeak ez du asko laguntzen lagunak egiten, ez batzuen eta ez besteen artean, salbuespenak salbuespen. Harrotasun nazionala ekarri ohi duen aberastasunaren giltzarri den kolektiboa eta euskara gure nortasun agiria izateko lan gehien egin eta egiten duen sektorea gutxienez elkarri bizkarra emanez bizi direla esan daiteke. Noraino eutsi diezaiokete gurea bezalako gizarte txiki batek honelako dibortzioari?

Nago azken mende t'erdia elkarri euskaltasuna ukatuz eman dugula (euskaltasuna balio batzuei edo besteei lotuz norberaren iritzien arabera), eta gaur egun oraindik, agerian edo erraietan, ohartuki edo oharkabean jolas gaitzesgarri horretan dihardugula: karlistek liberaleri, nazionalistek karlistei, ezker abertzaleak nazionalistei, nazionalistek sozialistei, langileek enpresaburuei, enpresaburuek ezker abertzaleari...

Marmitakoa prestatzeko hegaluzea eta patatak behar baldin badira, ba al da eztabaida txoro eta antzuagorik hegaluzea ala patatak zein ote den garrantzitsuagoa eztabaidatzea baino? Biak batu ezean ez dago marmitakorik.

Euskarak atxikimendua eta militantzia behar ditu soroak ura bezala. Horren ezean berehala ihartuko dira landareak. Euskarak harrotasunaren giltzarri diren sektoreak erakartzea behar du, soroak ongaria bezala. Horren ezean ez dira landareak berehala ihartuko: murriztu egingo dira, gero bakandu eta azkenik belar gaizto indartsuagoen erasoan galdu.

Badakit arazoa ez dela erraza, sustrai sakonak dituela, eta ez dut errezetarik eskaintzeko. Arazoaren garrantzia azpimarratu baino ez dut egin nahi. Garrantzia azpimarratu eta horren inguruko gogoeta eskatu. Besterik ez.

Euskaltzaletasun garbia (kimikoki garbia, beste edozein leialtasun edo zaletasunekin nahasi gabea) oso indar ahula da gaur egun. Agerrarazteko, egunkari bat ixtea bezainbesteko «kitzikagarria» behar du. Atalasa horren azpitik ez du bere burua azaltzea lortzen. Euskaltzaletasun garbia, une batean kazetaria, sindikalista, profesional liberala, enpresaburua edo ikasle unibertsitarioa euskararen aldeko deman uztarkide bihur ditzakeen indar ahul hori, sustatu eta sendotu egin behar da, hizkuntza politikaren helburu bihurturik. Gauza zehatzak eginez, pauso argiak emanez, ekintza nabarmenak burutuz.

Epaitegian euskaraz jarduteagatik Juan Mari Atutxari egindako salaketek ez dute ezker abertzalearen elkartasuna pizten. Bittor Hidalgori ertzain batek emandako tratu bidegabeak ez du eragiten batzokietan firma bilketak egitea euskararen etsaia den ertzainarentzako zigorra eska-

tuz. ETB1eko programazio gero eta eskasagoak ez du manifestazio bateraturik konbokatze behar hainbat indarrik. Inork irudika al dezake antzekorik Espainian edo Frantzian edo Katalunian?

Gogoeta zabala eta sakona egin behar dugu sektore guztietan, aztertzeko zer egin behar den euskara benetan denona izan dadin, euskararekiko atxikimendua gizarte osoak bere egin dezan (aberastasunaren giltzarri direnak barne), eta atxikimendu horren indarra gero eta handiagoa bihur dadin, gaur ezinezko diren elkartasun horiek etorkizunean gerta ahal daitezen, gaur ez garen *herria* bihur gaitezen. Eta zenbat eta lehenago hasi, hobe.

Bitartean horretan sinesten dugunok orain arte bezala jarraituko dugu bazterretan lagun gutxi eginez. Gutxi baina onak halere.¶